

mediteran

TJEDNI KULTURNI PRILOG

Godina XXIII ■ Broj 1.307 ■ Nedjelja, 7. ožujka 2021.

Nova otkrića
u bogatoj
i slojevitoj
prošlosti
riječke
spomeničke
baštine

*Antonio Michelazzi,
Sveti Marko,
župna crkva San
Biagio, Cinto
Caomaggiore
(Veneto)*

Stranice 4. i 5.

Značajna ličnost u
umjetnosti 20. stoljeća

STOTA
GODIŠNJICA
ROĐENJA
JOSEPHA
BEUYSA

Stranice 2. i 3.

Pročitali smo nagrađenu
knjigu

»KONTRA-
ENDORFIN«
SVETISLAVA
BASARE

Stranice 6. i 7.

Poslušali smo »Budapest
Concert«

NOVI ALBUM
KEITHA
JARRETTA

Stranica 8.

**PRONAĐENA NEPOZNATA
MRAMORNA DJELA
ANTONIJA MICHELAZZIJA**

DAMIR TULIĆ

Pronađena nepoznata mramorna djela Antonija Michelazzija - najboljeg baroknog kipara u Hrvatskoj, dok pro

NOVA OTKRIĆA U BOGATOJ I SLOJJEVITOJ PROŠLOSTI RIJEČKE SPOMENIČKE BAŠTINE

Bogata i slojevita prošlost te spomenička baština Rijeke vjerojatno su nam svima poznati iz kulturne knjige »Kako čitati grad« Radmile Matejčić. U knjizi su obrađene brojne teme iz urbanizma, arheologije i povijesti umjetnosti s velikim naglaskom na današnji izgled grada uglavnom nastao u 19. i 20. stoljeću. No, kada se izvan strogog centra grada i izvan izvornog konteksta pronađu tri posve nepoznata mramorna kipa i reljef iz 18. stoljeća, onda je to opravdan razlog za razgovor s povjesničarima umjetnosti sa Sveučilišta u Rijeci. Tako ponovo razgovaramo s izvanrednim profesorom dr. sc. Damirom Tulićem te njegovim asistentom Mariom Pintarićem s Odsjeka za povijest umjetnosti riječkog Filozofskog fakulteta. Oni su prije dva tjedna otkrili dosad nepoznati mramorni kip svetog Mihovila, a ujedno su nam i predstavili svoja nešto ranija otkrića kipova koji su također, kao i njihov autor, vrijeme nastanka i izvorni smještaj do sad bili nepoznati.

Međutim, oni su skulpture povezali s najvažnijim udomaćenim kiparom 18. stoljeća u Hrvatskoj – Antoniom Michelazzijem (Gradišca d'Isonzo, 1707. – Rijeka, 1771.). Pronađena djela mogu se podijeliti u dvije međusobno nepovezane grupe. Prvu čine mramorni kip svete Margarete te oštećeni kip svetog Mihovila Arkandela. Oni se nalaze unutar šireg sklopa župne crkve svetog Romualda i svih svetih na Kozali. Drugoj cjelini pripada mramorni kip svetog Karla Boromejskog

s velikim reljefom, nekad stipesom oltara, gdje je prikazano mučeništvo svetog Ivana Nepomuka. Taj kip i reljef nalaze se u dvorištu samostana sestara milosrdnica u Kresnikovoj ulici na Podmurvicama.

Spriječiti daljnje propadanje Jeste li kipove ciljano tražili ili se radi o neočekivanim otkrićima?

- Mramorni kip svete Margarete pronašli smo još u svibnju 2019. godine sasvim neočekivano prilikom jednog kraćeg terenskog obilaska

Pronađena djela mogu se podijeliti u dvije međusobno nepovezane grupe. Prvu čine mramorni kip svete Margarete te oštećeni kip svetog Mihovila Arkandela. Oni se nalaze unutar šireg sklopa župne crkve svetog Romualda i svih svetih na Kozali. Drugoj cjelini pripada mramorni kip svetog Karla Boromejskog s velikim reljefom, nekad stipesom oltara gdje je prikazano mučeništvo svetog Ivana Nepomuka. Taj kip i reljef nalaze se u dvorištu samostana Sestara milosrdnica u Kresnikovoj ulici na Podmurvicama

Antonio Michelazzi, Sveti Mihovil, župa svetog Romualda i svih svetih

riječkih crkava. Zatim smo u lipnju prošle godine zajedno s mons. Sanjinom Francetićem, župnikom crkve Uznesenja Marijina, posjetili samostan sestara milosrdnica u Kresnikovoj i u njihovom dvorištu ugledali svetog Karla te reljef Ivana Nepomuka. Konačno, pronašli smo i mramorni oštećeni kip svetog Mihovila. Moramo napomenuti da je taj kip, iako se nalazi unutar sklopa župne crkve na Kozali, bilo nemoguće vidjeti tijekom ljeta jer je djelomično zakopan te je bio u potpunosti obrastao kupinom i bršljanom. No, nedavno smo otišli na Kozalu kako bismo fotografirali kip svete Margarete te smo sasvim slučajno pretražili navedeno područje i uočili arkandelov kip.

Zašto su važni pronalasci kipova svetog Mihovila i svete Margarete? Kolika je njihova umjetnička i povijesna vrijednost?

- Svaki pronalazak umjetnine je

Antonio Michelazzi, Sveta Agata, Gradsko groblje Kozala

važan trenutak, no to je tek početak »problema«. Za sada je najvažnije da se oba kipa konzerviraju i potom restauriraju jer su ih vremenske prilike dosta oštetile, a imaju i ozbiljna napuknuća dijelova mramora na mjestu lica i ruku. Također, svetom Mihovilu nedostaju krila, dio ruke, kao i donji dio nogu. U tom smislu za početak bi bilo važno prenijeti ih u zatvoreni prostor kako bi se spriječilo daljnje propadanje te ih registrirati kao kulturno dobro, a što je već pokrenuto u suradnji s Ministarstvom kulture i medija, Konzervatorskim odjelom u Rijeci.

U povijesnom smislu skulpture su bitne, u umjetničkom možda nešto manje, no ispravan sud o njima moguće je dati tek kad ih se stavi u širi kontekst.

Mramorni kip svete Agate

Što nam još možete reći o kipovima? Jeste li uspjeli odrediti gdje su kipovi bili izvorno smješteni?

- Kao povjesničari umjetnosti primijenili smo metodu atribucije, odnosno analizirajući stilske osobine i specifičnosti kiparskog rukopisa utvrdili smo da je autor ovih skulptura

mladi Antonio Michelazzi. Datirali smo ih u najranije razdoblje njegove aktivnosti po dolasku u Rijeku, dakle između 1725. i 1730. godine. Takva mikrodatacija kipova povezana je sa stilske i kronološki istovremenim djelima kao što su kipovi svetog Joakima i Ane u župnoj crkvi u Bakru ili oni na oltaru Gospe Karmelske iz 1729. u župnoj crkvi Marijinog Uznesenja u Rijeci. Valja napomenuti da je Michelazzi tada mladi majstor koji je još uvijek pod velikim utjecajem svog učitelja Paola Zulianija. Ovi su kipovi nastali prije Michelazzijeve propovjedaonice u katedrali svetog Vida iz 1731. jer majstor još nije usvojio onu rafiniranu kvalitetu kakvu će pokazati na djelima iz sredine 1730-ih i 1740-ih godina. U tom smislu valja upozoriti i na njegov mramorni kip svete Agate, smješten na postamentu među grobnicama na groblju Kozala. To je djelo tek usputno poznato u literaturi uz vrlo labavu pretpostavku da je riječ o radu Paola Zulianija. No, sada možemo reći da su sva tri kipa, dakle sveta Agata na groblju te novopronađeni kipovi svete Margarete i svetog Mihovila u sklopu župe Kozala, jednom bili dijelom iste cjeline i istog majstora – Antonija Michelazzija.

Imate li potvrdu u dokumentima gdje se kip svetog Mihovila prije nalazio?

- Za mramorni kip svetog Mihovila svakako možemo reći da je uistinu velika sreća što je ostao sačuvan do danas. Prvotno se nalazio u srednjovjekovnoj crkvi svetog Mihovila, koja je bila smještena u neposrednoj blizini isusovačke crkve svetog Vida. Crkva se u izvorima prvi put spominje u 15. stoljeću, a tijekom 17. i 18. stoljeća u njoj djeluje istoimena bratovština. Krajem 18. stoljeća gradske su vlasti zaključile kako unutar zidina postoji previše sakralnih objekata i da je potrebno rušenje onih koji su zatvoreni ili u derutnom stanju. Crkva svetog Mihovila tada nije srušena, no četrdesetak godina kasnije, prilikom urbanističkih promjena staroga grada 1833. odlučeno je da se crkva ukloni. Tom je prilikom njezin mramorni oltar prenesen u istoimenu kapelu unutar sklopa mrtvačnice, a koja je tada bila

Antonio Michelazzi, Mučeništvo svetog Ivana Nepomuka, samostan sestara milosrdnica, Rijeka

Istraživački projekti

Svoja su otkrića izv. prof. dr. sc. Damir Tulić i njegov asistent Mario Pintarić, mag. hist. art, doktorand Hrvatske zaklade za znanost, Projekt razvoja karijera mladih istraživača, obojica s Katedre za umjetnost ranog novog vijeka Odsjeka za povijest umjetnosti riječkog Filozofskog fakulteta, pronašli u sklopu istraživačkog projekata »ET TIBI DABO: Naručitelji i donatori umjetnina u Istri, Hrvatskom primorju i sjevernoj Dalmaciji od 1300. do 1800.« i »Barokna Rijeka« (oba vodi prof. dr. sc. Nina Kudiš) te »Mramor, pigmenti, zlato i svila – luksuzne umjetnine barokne Rijeke«, a koji vodi Damir Tulić.

Nalazak kipova na Kozali nameće pitanje na koji bi se način na jednom mjestu okupila sakralna baština Rijeke

Mario Pintarić i Damir Tulić

smještena tik do nekadašnjeg Kaštela. Napoljetku je i ta kapela srušena, a dijelovi inventara preneseni su u novosagrađenu kapelu svetog Mihovila na ulazu u riječko gradsko groblje Kozala. Iz dosad nepoznatog arhivskog dokumenta saznajemo da je 24. lipnja 1872. godine upravo u tu kapelu bio premješten 123 centimetara visok mramorni kip svetog Mihovila. Nažalost, u dramatičnim događajima Drugog svjetskog rata, kapela na groblju Kozala bila je gotovo posve uništena prilikom savezničkog bombardiranja 15. ožujka 1945. godine. U tom se ratnom stradanju kipovima bio zameo trag, a 75 godina kasnije posljedice njihovog stajanja na otvorenom itekako su vidljive.

Kip u riječkom lazaretu

Uz svetog Mihovila pronašli ste i nepoznati mramorni kip svetog Karla Boromejskog i reljef mučeništva svetog Ivana Nepomuka.

- Bili smo vrlo ushićeni kad smo ugledali kip s reljefom gotovo nestvarno smješten pred zid samostanskog dvorišta s visokim neboderima u pozadini. Već na prvi pogled bilo je jasno da je pred nama djelo Antonija Michelazzija jer se ono savršeno uklapalo u njegov stil iz 1740-tih godina, kada nastaju njegovi likovno najuspjeliji radovi. To se svakako odnosi na glavni oltar u nekadašnjoj augustinskoj crkvi svetog Jeronima u Rijeci iz 1744. ili istovremeni oltar svetog Jurja za staru zagrebačku katedralu, danas u župnoj crkvi u Lupoglavu. Upravo je na ovom oltaru Michelazzi također isklesao lik svetog Karla Boromejskog. Međutim, od kipa likovno je još zanimljivija velika reljefna kompozicija koja je pripadala donjem prednjem dijelu oltara, stipesu, a na kojoj je prikazano mučeništvo svetog Ivana Nepomuka, srednjovjekovnog sveca kanoniziranog 1729. godine. Michelazzi je uspješno prikazao dramatičnu kompoziciju gdje sveca, jer češkom kralju Vjenceslavu IV. nije htio odati kraljičinu ispovjednu tajnu, vojnici bacaju s praškog mosta u rijeku Vltavu 1393. godine. Stoga oba sveca, sveti Karlo Boromejski, milanski biskup iz 16. stoljeća koji se istaknuo djelima milosrđa liječeći bolesnike tijekom velike epidemije kuge u Milanu te sveti Ivan Nepomuk, zaštitnik mostova i od

iznenadnih nepogoda i poplava, kao da upućuju na mjesto gdje su se skulpture prvotno nalazile.

Znamo li to mjesto?

- Kao i u slučaju svetog Mihovila, i ovaj pronađeni mramorni svečev kip te reljef imaju puno širi kontekst, a povezan je s njihovim izvornim smještajem u nekadašnjem riječkom lazaretu cara Karla VI. Habsburga, a pod zaštitom

Antonio Michelazzi, Sveta Margareta, župa svetog Romualda i svih svetih, Kozala

DAMIR TULIĆ

upravo njegovog imenjaka svetog Karla Boromejskog. Kako je Rijeka početkom 18. stoljeća bila važna luka i trgovačko središte, bilo je nužno da se zbog ogromne količine brodova, robe i ljudi sagradi lazaret ispred luke kako bi se spriječilo širenje zaraznih bolesti, osobito kuge. Cijeli kompleks je sagrađen 1724. prema projektu inženjera Mathiasa Antona Weissa. Važan dio lazareta bila je velika četverokrilna zgrada s unutrašnjim dvorištem, poznata kao Casa della Contumacia. Unutar same zgrade kontumaca nalazila se i kapela svetog Karla Boromejskog u kojoj je prvo misno slavlje održano 11. kolovoza 1726. godine. Prilikom sastavljanja inventara lazareta 1746. godine tadašnji prior spominje i mramorni oltar unutar same kapele. Velika promjena događa se 1855. kada počinje gradnja raskošne Vojno-pomorske akademije koja ubrzo dobiva na korištenje i prostore nekadašnjeg lazareta. Tada je zgrada kontumaca unutar koje se nalazila kapela s mramornim oltarom postala dijelom Vojne bolnice, a od 1926. gradske bolnice.

Iz dosad nepoznatih tlocrta koji se čuvaju u Državnom arhivu u Rijeci, znamo da su se tijekom 1943. godine unutar samih prostora odvijale pregradnje i tom je prilikom na tlocrtu jasno ucrtana kapela s oltarom. Nažalost, ovaj dio građevinskog kompleksa više je puta bio bombardiran tijekom 1944. godine te je pretrpio velika oštećenja, a to je naposljetku dovelo i do njegovog rušenja. Prema podacima iz spomenica riječkih sestara milosrdnica, a na kojima zahvaljujemo časnoj sestri dr. sc. Veroniki Mili Popić, kip je kod

njih došao neposredno nakon Drugog svjetskog rata iz ruševina starog lazareta. Treba napomenuti da su se sestre milosrdnice po dolasku u Rijeku 1858. godine upravo smjestile u gradskoj bolnici i tamo osnovale svoju redovničku zajednicu što je vjerojatno i razlogom zašto je kip kasnije dospio kod njih.

Michelazzijeva obljetnica

Jesu li ova otkrića znak da postoje lokaliteti na riječkom području koje bi još trebalo istražiti, a možda skrivaju umjetnine? Koliko je riječko područje neistraženo?

- Možemo reći da je uže gradsko područje relativno dobro istraženo, iako ovaj primjer govori da su iznenađenja uvijek moguća. Treba napomenuti da se u posljednjih deset godina zahvaljujući radu naše Katedre za umjetnost ranog novog vijeka i gore navedenih projekata, o riječkim spomenicima 17. i 18. stoljeća mnogo više zna, odnosno da je to znanje utemeljeno na znanstvenom istraživanju, provjerljivim činjenicama i objavama u relevantnim časopisima. Ponosni smo na našu dobru suradnju s Riječkom nadbiskupijom, posebno mons. Sanjinom Francetićem, župnikom crkve Marijinog Uznesenja, te s mons. dr. sc. Matijom Matičićem, rektorom katedrale svetog Vida, kao i činjenicom da smo kroz niz javnih predavanja, internetskim stranicama te s nekoliko izložaba na Korzu širu javnost zainteresirali za bogatu, ali još uvijek dovoljno neprepoznatu umjetničku baštinu Rijeke. Pronalazak kipova na Kozali kao da iznova nameće pitanje na koji bi način mogli na jednom mjestu okupiti bogatstvo i posebnost riječke sakralne baštine, kako grada tako i Nadbiskupije, na taj način bolje ih čuvati, profesionalno i znanstveno obraditi te pokazati široj javnosti. Zasigurno bi to bilo mudro i ispravno u nekom budućem Dijecezanskom muzeju koji bi čuvao, ali i aktualizirao pitanje sakralne baštine, identiteta i kulture ovog podneblja za budućnost.

Hoćete li nastaviti s ovakvom vrstom istraživanja?

- Naravno, bez terenskih istraživanja ne bi ni bilo novih otkrića iako, a kao što smo pokazali na ovom primjeru, bez dodatnih arhivskih istraživanja i kontekstualizacije imali bi tek manji dio puno šire slike. Nadamo se

Antonio Michelazzi, Sveti Karlo Boromejski, samostan sestara milosrdnica

DAMIR TULIĆ

da će se i situacija s pandemijom polako smiriti i da ćemo moći nastaviti terenski rad u inozemstvu. Moramo priznati da smo doista sretni ovim pronalascima i to upravo u godini u kojoj obilježavamo 250. godišnjicu smrti Antonija Michelazzija, a koji je umro 18. rujna 1771. u Rijeci. Tu ćemo obljetnicu na jesen obilježiti javnim izlaganjem, izložbom na Korzu i znanstvenim skupom. Valja napomenuti da smo nedavno objavili i dva velika mramorna kipa koja prikazuju svetog Ivana Krstitelja i svetog Marka, a nalaze se na glavnom oltaru župne crkve San Biagio u Cinto Caomaggiore, malenom gradiću u istočnom Venetu u blizini Portugruara. Te dvije skulpture napravio je upravo naš Riječanin Antonio Michelazzi negdje u petom desetljeću 18. stoljeća. Time smo još jednom pokazali internacionalnu vrijednost ovog baroknog kipara u mramoru, a koji nas je zadužio svojim mramornim kipovima, oltarima, ali i urbanističkim projektima i planovima javnih ustanova u Rijeci, Senju i Karlobagu, obilježivši tako svojom svestranošću baroknu umjetnost 18. stoljeća u Hrvatskoj.

Jakov KRŠOVNIK